

PRO POHLAZENÍ DUŠE (recenze)

ALENA MIKULÁŠKOVÁ

ČERNÍK, Michal: *Pointa*. Praha: Michal Černík, 2023a. Nestr.

ČERNÍK, Michal: *Pointa jednoho života*. Praha: Michal Černík, 2023b. 109 s.

ČERNÍK, Michal: *Světla slov*. Praha: Michal Černík, 2023c. Nestr.

Básník, publicista, editor, autor poezie pro děti i dospělé, Michal Černík (1943 v Čelákovcích), jenž v tomto kalendářním roce oslavil své 80. narozeniny, vydal své – zatím poslední – knihy veršů pod názvy *Pointa jednoho života*, *Pointa* a *Světla slov*. Jako absolvent Pedagogické fakulty Univerzity Karlovy nejprve pracoval několik let jako učitel, posléze jako nakladatelský a časopi-secký redaktor, v letech 1988 – 1989 působil jako předseda Svazu českých spisovatelů. Vydal desítky původních i adaptovaných (přebásněných) knih pro děti (říkadla, verše, pohádky, veršované pohádky, naučné knížky pro děti), dále vydal deset knih veršů pro dospělé, šest knih literární publicistiky, editorsky připravil řadu výtvarných publikací pro děti a několik knižních a zvukových výborů z české a světové poezie. Podle české Wikipedie i databáze Národní knihovny ČR byly jeho verše, zvláště pro děti, ale i pro dospělé, přeloženy (a publikovány samostatně nebo v různých antologiích) do slovenštiny, polštiny, němčiny, angličtiny, francouzštiny, ruštiny, arménštiny, estonštiny, ukrajinštiny, bulharštiny, vietnamštiny, italštiny, slovinštiny. Z jeho bohaté tvorby jmenujme kupř. *Českou čítanku pro nejmenší*, *Knihu lidských přání*, *Pohádky o kohoutkovi a slepičce*, *Slovo, slovíčko, otevři se maličko*, *Tati, ty snad umíš čarovat*, *Pohádkové chvílky dětem do postýlky*, *Plaché radosti*, dále výpravné knihy s ilustracemi Josefa Lady, kupř. *České Vánoce Josefa Lady* či *Český rok Josefa Lady*. Ostatně mnohé autorovy knihy jsou skvěle ilustrovány předními českými malíři a grafiky (popř. psané na jejich výtvarné motivy), především knihy pro děti, pro mladší školní věk, veršované, poetické, pohádkové v moderním smyslu slova.

Knihy, které budou předmětem naší analýzy, si autor ilustroval sám. Černík výsledek své metody označuje jako „fotografiky“: autorem pořízené fotografické snímky byly zpracovány tvůrčím způsobem na počítači jako obraz, aby jejich výraz kompozičně i jinak rezonoval s textem. Usiloval o to, aby „fotografiky“ byly černobílé, a proto i výrazně kontrastní; ne vždy je však publikovaný „fotoobraz“ dostatečně reliéfní, alespoň podle autorových slov (jak uvedl v polosoukromém dopise osloveným recenzentům a přátelům). Jistě však jde o výrazný paratext od textu neoddělitelný, tvořící s textem estetickou jednotu, kterou bohužel naše recenze neumí zprostředkovat.

Věnujme nejprve pozornost knize veršů *Pointa jednoho života*. Obsahuje prosté, čtyřveršové básně, zakončené mnohdy sdruženým či střídavým rýmem, tvořící v několika případech výrazné myšlenkové celky: máme na mysli např. básně psané formou žalmu a číslované od 1 do 8, nebo rozmanité „proměny“, parabolické metamorfózy stromu, kamene, ohně, kapky deště, mýtiny, dobra, času a bytí. Autorovu poetiku dostatečně charakterizuje už *Metamorfóza kapky deště*, myšlenkově jednotná báseň o 13 slovech, oslavující plynutí kapek životodárného deště, i když za cenu jejich „smrti“: „*Jsem jen kapkou deště / zrcadlím klid / O zem se roztrhám / zemi dám pít*“ (Černík 2023b, 49). Nejen tato báseň deklaruje základní životní pravdu, také v dalších autor rozvíjí filozofické motivy slova, srdce, pravdy, stínu, Krista, ale i smyslově konkrétní, zvláště přírodní – motiv trávy, stébla, a to často formou originálních metafor, srov. báseň *Kratší dny*, v níž se dočítáme, že „*V těle putuje nám hrob a den je kratší / každým rokem víc*“ (ibid.) nebo jen anafory (*Právo trávy*, ibid., 12) či kontrastu, srov. báseň *Největší přání*, v níž čteme „*Takhle bych chtěl umřít / Jako když se zhasne / A takhle chci žít / Jako když se svítí celou noc*“ (ibid., 98), nebo

apostrofy, jako ve *Vzývání* (70), ve které básník Pravdu nazývá „břemenem“, ovšem „stojí“ při ní a doufá, že ona bude chránit před lidmi proradnými. Vnímáme oslavu života v jeho nejrůznějších podobách, např. proměny přírody během čtyř ročních období, srov. motiv padajícího listí, trávy, na níž autor obdivuje její nezměrnou – svědčí o tom název básně *Neudržitelná tráva* – vitalitu, nebo motiv ptactva, stromů apod. Silný je i milostný motiv, inspirující se v básni *Nejkrásnější píseň středověkou trubadúrskou poezií*: „*Sténej a křič má paní / tu odvĕkou píseň milování / Ze všech písní které znám / této nejraději naslouchám!*“ Motiv milování se ozývá i v několika dalších básních a je formálně ztvárněn originálními metaforami, srov. báseň *Rozškrtávání*: „*Hledám tě po hmatu. Kde jsi? / Potmě se hladíme slovy / Prst o prst rozškrtáváme si / zmuchlaní v sobě jako listy novin*“ (ibid., 7). Pro tuto báseň i pro ostatní ve sbírce je typické nedodržování interpunkce, autor ovšem často užívá otazník, neboť celou sbírkou prostupují reflexe (i ve formě řečnických otázek) o svobodě člověka i slova, o mezilidských vztazích, o tragických okamžicích života, o morálce lidské společnosti, např. *O svobodě jinak, Nežádoucí, Kratší dny, Co nesmí být uslyšené, Hluboké dlaně* nebo *Zůstáváme otázkou*. Připomeňme rovněž, že některé názvy básní jsou „bránou“ k takovým úvahám, kupř. název *Jak žít*: „*Od činu k činu / Od díla k dílu / Od snu ke skutečnosti / A v lidech rozvazovat pouta*“ (ibid., 71). Báseň *Poddanství* obsahuje spíše varování: „*Člověk / který před mocnými / ponížene klečí / ztratil právo mluvit vlastní řeč*“ (ibid., 75). Sbíрка je v duchu epistolární tradice zakončena textem pod názvem *P. F.* (ibid., 99), ve kterém autor vyjadřuje přání, aby mu život poskytl ještě mnohé pěkné chvíle.

Další kniha veršů pod názvem *Pointa*, kterou autor sám ilustroval převážně přírodními motivy, obsahuje také v podstatě (až na několik výjimek) krátké čtyřveršové básně psané formou sentencí vyjadřujících úctu ke slovesné kultuře, radost z toho, že život básníkovi přináší pěkné okamžiky, ale i prostá přání: „*V jasné noci své dny spočítat / jak jsi spočítal už tolikrát / popřát ženě a pak potichu / jako dítě usnout bez hříchu*“ (Černík 2023a, nestr.). Za vyznání básníka lze považovat už tuto báseň: „*V sobě si nosím skanzen veršů / v sobě si hýčkám anděla míru / ve tmě si slovem o slovo křešu / a hvězdy odletují až do vesmíru*“ (ibid.). Některé básně jsou drobnými impresionistickými postřehy, srov. „*Nad rybníkem vyšel měsíc bílý / divoké kachny vzlétly na pastvu / Měsíci pobuď se mnou šťastnou chvíli / k společnému mlčení tě zvu*“ (ibid.). I v této knize autor „vsadil“ na své tradiční motivy: tráva je věčná, oblázek pokojně spí, život střídá smrt, sníh zahlazuje stopy, generace střídá generaci, sny jsou pohřbívány a znovu se rodí, ovšem pravda je – přes všechny zákazy – věčná, i když ji vládci „pošlou na opravu“. Jistotami básníka zůstávají vzpomínky na dětství a rodiče, tlukot vlastního srdce, svit slunce, vyřčené slovo, setkání se Stvořitelem, schopnost stále naplno prožívat život a radovat se z jeho krás. Ocituje si ještě báseň, která může ztělesňovat básníkovo krédo: „*Žijeme-li na tomto světě / v němž se zákon od nás odvrací / ať tedy nežijeme jako sluhové / ať tedy nežijeme jako hlupáci*“ (ibid.). Nebo báseň, která mj. připomíná sounáležitost člověka s přírodou: „*Přivstaň si / až budeš naživu / odemkni / všem radostem / i bolestem / rozezvuč smích / a pláč i sten / Stromy přidají se / svým šelestem*“ (ibid.). Pozorný čtenář jistě postrádá údaj o paginaci, autor strany knihy nečísluje, snad nechce rozptylovat čtenářovu pozornost ani interpunkcí, pouze píše s velkými písmeny na začátku některých veršů. Užívá rýmovaný verš, ozdobený často anaforou a originálními metaforami.

Poslední knihou, které věnujeme pozornost, jsou *Světla slov*. V různých básnických formách – od čtyřveršových, přes básně psané volným nerýmovaným veršem, až po básnické prózy – autor formuluje základní životní pravdy, využívaje přitom nejrozmanitější obrazné prostředky, především důmyslné metafory, básnické figury (anafora, epifora), kontrast, gramatický paralelismus. První ilustrace a přiložená báseň demonstrují jednu z priorit autora – domov, v němž „[...] *nás všude usvědčují / otisky našich prstů [...] Tady jsme nehraní [...]*“ (Černík 2023c, nestr.), „*Ten dům... trpělivě na nás čeká / každý den [...]*“ (ibid.). V další básni autor přiznává: „*Jen tady svými kroky podpisuji / smlouvu se zemí*“ (ibid.). Další z jeho jistot představují rodiče, symbolicky oslavení jako

„*Matka vesmíru*“ a „*Otec rozumu*“. V dalších verších básník vnímá krásu přírody, cítí odpovědnost za uchování její krásy v ptačím zpěvu, barevnosti květin, vtěluje se do rozkošatělých stromů, obdivuje „*vzklíčené*“ semínko. Příroda mu představuje „*chrám duše*“, viz báseň: „*Někdy je dobré na hladinu řeky / házet si oblázky / Sobě pro radost / Někdy je dobré lehnout si do trávy / a s otevřenýma očima snít / Sobě pro radost / A pak je dobré si vesele zahvízdat*“ (ibid.). Lyrický subjekt si také uvědomuje, že odpočívat nelze neustále. Proto čtenáři nabízí rovněž úvahy o významu životních výzev, ke kterým patří zklamání, prohry, přinášející ovšem také naději v lepší zítřky, v nové okamžiky štěstí. „*Jen potřebujeme někoho blízkého / abychom na ně nebyli sami*“ (ibid.). Blízkou bytostí je mu samozřejmě jeho žena, jejich láskyplný vztah se promítá ve verši: „*Jen staří manželé se mohou vést za ruce tak láskyplně [...] Jich se zeptejte co je to láska*“ (ibid.). V mnoha verších básník uvažuje o lidském údělu v dnešním světě, o odvaze postavit se podlosti, o smíření se se stárnutím: „*Nečekáš nic krásnějšího / než bylo / a úzkostlivě střežíš / aby slza / nezabila radost*“ (ibid.). K témuž vyzývá i čtenáře, aby ho mocní neproměnili v „*kliku vlastních dveří*“ (ibid.). Varuje ho, aby se nenechal „*koupit*“. Musel by se pořád „*prodávat*“ (ibid.). „*Vracejícími se*“ motivy veršů je víra v moc slova, lidských snů i „*nebezpečných*“ myšlenek, ale i obava z cenzury slova, omezení svobody a spravedlnosti. Ocituje si básníková slova: „*Přejme si / abychom bezpečně / žili v zemi / kde zákony / naši svobodu tvoří / ochraňují / a trestají její zneužití*“ (ibid.).

Na závěr přidejme ještě dvě čistě osobní přání citlivému čtenáři. První: „*Tehdy dozrajeme k moudrosti / když porozumíme sobě / Tehdy se staneme mocnými / když přemůžeme sebe / Tehdy budeme bohatí / když nám k bohatství stačí jen to / co skutečně potřebujeme*“ (ibid.) a druhé: „*Neucpávejme svá ústa hnojem lží! / Nemáchejme své svědomí v cizí krvi! / Nezabijme tu lidskou bytost v sobě!*“ (ibid.). V těchto verších lze spatřovat mravní poselství nejen této knihy, ale celé tvorby Michala Černíka.

KONTAKT

PhDr. Alena Mikulášková
a.m.25267@seznam.cz